

brata est. Divus quidem Nerva (nam privatus quoque attendebat his, quæ recte in publico fierent,) missis ad me gravissimis litteris, non mihi solum, verum etiam seculo est gratulatus, cui exemplum (sic enim scripsit) simile antiquis contigisset. Hæc, utcumque se habent, notiora, clariora, majora tu facies: quamquam non exigo, ut excedas actæ rei modum. Nam nec historia debet egredi veritatem, & honeste factis veritas sufficit. Vale.

LIBER VIII.

I.

C. PLINIVS SEPTICIO SVO S.

Ex itineris astu quosdam suorum, lectorem maxime, in morbum incidisse, sollicitè significat, nec veram spem abjicit.

Iter commode explicui, excepto quod quidam ex meis adversam valetudinem fervescentibus æstibus contraxerint. Encolpius quidem lector, ille serâ nostra, ille deliciæ, exasperatis faucibus pulvere, sanguinem rejecit. Quam triste hoc ipsi, quam acerbum mihi, si is, cui omnis ex studiis gratia, inhabilis studiis fuerit. Quis deinde libellos meos sic leget? sic amabit? quem aures meæ

sic sequentur? Sed diù lætiora promittunt. Stetit sanguis, resedit dolor. Præterea continens ipse, nos solliciti, medici diligentes. Ad hoc salubritas cœli, secessus, quies, tantum salutis, quantum otii, pollicentur. Vale.

II.

C. PLINIVS CALVISIO SVO S.

Vindemiæ emtoribus, quod fructus spem fefellerat, remisisse de pretio, & inde laudem consequutum esse nuntiat.

Alii in prædia sua proficiscuntur, ut locupletiores revertantur; ego, ut pauperior. Vendideram vindemias certatim negotiatoribus ementibus. Invitabat pretium; & quod tunc, & quod fore videbatur. Spes fefellit. Erat expeditum, omnibus remittere æqualiter, sed non satis æquum. Mihi autem egregium in primis videtur, ut foris, ita domi, ut in magnis, ita in parvis, ut in alienis, ita in suis, agitare iustitiam. Nam si paria peccata, pares etiam laudes. Itaque omnibus quidem, ne quis mihi non donatus abiret, partem octavam pretii, quo quis emerat, concessi: deinde iis, qui amplissimas summas emtionibus occupaverant, separatim consului. Nam & me magis juverant, & majus ipsi fecerant damnum. Igitur iis, qui pluris, quam decem millibus emerant, ad illam communem, & quasi publicam octavam, addidi decimam ejus summæ, quæ decem millia excefferat.

Ve-

Vereor, ne parum expresserim; apertius calculos ostendam. Si qui forte quindecim millibus emerant, hi & quindecim millium octavam, & quinque millium decimam, tulerunt. Præterea, quum reputarem quosdam ex debito aliquantum, quosdam aliquid, quosdam nihil reposuisse, nequaquam verum arbitrabar, quos non æquasset fides solutionis, hos benignitate remissionis æquari. Rursus ergo iis, qui solverant, ejus, quod solverant, decimam remisi. Per hoc enim aptissime & in præteritum singulis, pro cujusque merito, gratia referri, & in futurum omnes cum ad emendum, tum etiam ad solvendum allici videbantur. Magno mihi seu ratio hæc, seu facilitas stetit: sed fuit tanti. Nam regione tota & novitas remissionis & forma laudatur. Ex ipsis etiam, quos non una, ut dicitur, pertica, sed distincte gradatimque tractavi, quanto quis melior & probior, tanto mihi obligatior abit, expertus non esse apud me, Ἐν δ' ἔῃ τιμῇ ἢ μὲν κακός, ἢ δὲ καὶ ἐσθλός.

III.

C. PLINIUS SPARSO SVO S.

Lætatur, placuisse librum suum, quem miserat, & de oratione, quam missurus erat, idem vel majus sperat.

Librum, quem novissime tibi misi, ex omnibus meis vel maxime placere significas. Est eadem opinio cujusdam eruditissimi. Quo magis

adducor, ut neutrum falli putem; quia non est credibile, utrumque falli, & quia tantum blandior mihi. Volo enim, proxima quæque absolutissima videri: & ideo jam nunc contra istum librum faueo orationi, quam nuper in publicum dedi: communicaturus tecum, ut primum diligentem tabellarium inuenero. Erexì expectationem tuam; quam vereor, ne destituat oratio in manus sumta. Interim tamen, tamquam placituram (& fortasse placebit) expecta. Vale.

IV.

C. PLINIUS CANINIO SVO S.

Bellum Dacicum scripturo stimulos addit: & de flectendis barbaris nominibus consilium dat.

Optime facis, quod bellum Dacicum scribere paras. Nam quæ tam recens, tam copiosa, tam lata, quæ denique tam poetica, & (quamquam in verissimis rebus) tam fabulosa materia? Dices immissa terris nova flumina, novos pontes fluminibus injectos, infessa castris montium abrupta, pulsum regia, pulsum etiam vita, regem nihil desperantem. Super hæc, actos bis triumphos: quorum alter ex inuicta gente primus, alter novissimus fuit. Una, sed maxima, difficultas, quod hæc æquare dicendo, arduum, immentum, etiam tuo ingenio, quamquam altissime adsurgat, & amplissimis operibus increseat. Nonnullus & in illo labor, ut barbara & fera nomina, inprimis regis ipsius,

ipsius, Græcis versibus non resultent. Sed nihil est, quod non arte curaque, si non potest vinci, mitigetur. Præterea, si datur Homero, & mollia vocabula & Græcæ ad lenitatem versus contrahere, extendere, inflectere; cur tibi similis audientia, præsertim non delicata, sed necessaria, negetur? Proinde jure vatium, invocatis diis, & inter deos ipso cujus res, opera, consilia dicturus es, immitte rudentes, pande vela; ac, si quando alias, toto ingenio vehere. Cur enim non ego quoque poetice cum poeta? Illud jam nunc paciscor; prima quæque ut absolveris, mitte, immo etiam antequam absolvas; sic ut erunt recentia, & rudia, & adhuc similia nascentibus. Respondebis, non posse perinde carptim, ut contexta; perinde inchoata placere, ut effecta. Scio. Itaque & a me æstimabuntur ut cæptâ; spectabuntur ut membra; extremamque limam tuam operientur in scrinio nostro. Patere hoc me super cetera habere amoris tui pignus, ut ea quoque norim, quæ nosse neminem velles. In summa, potero fortasse scripta tua magis probare, laudare, quanto illa tardius cautiusque; sed ipsum te magis amabo, magisque laudabo, quanto celerius & incautius miseris. Vale.

V.

C. PLINIUS GEMINIO SVO S.

Macrinum uxoris sanctissima obitu gravissimum vulnus accepisse, apud Geminium dolet.

Grave vulnus Macrinus noster accepit. Amisit uxorem singularis exempli, etiam si olim fuisset. Vixit cum hac triginta novem annis, sine jurgio, sine offensa. Quam illa reverentiam marito suo præstitit, cum ipsa summam mereretur! Quot quantasque virtutes, ex diversis ætatibus sumtas, collegit & miscuit! Habet quidem Macrinus grande solatium, quod tantum bonum tam diu tenuit: sed hoc magis exacerbatur, quod amisit. Nam fruendis voluptatibus creseit carendi dolor. Ero ergo suspensus pro homine amicissimo, dum admittere avocamenta, & cicatricem pati possit; quam nihil æque ac necessitas ipsa, & dies longa, & satietas doloris inducit. Vale.

VI.

C. PLINIUS MONTANO SVO S.

Adulatorium senatusconsultum de Pallante liberto Claudii perstringit indignabundus.

Cognovisse jam ex epistola mea debes, adnotasse me nuper monimentum Pallantis sub hac inscriptione: HVIC SENATVS, OB FIDEM PIETATEMQUE ERGA PATRONOS, ORNAMENTA PRAETORIA DECREVIT ET SES-
TER-

TERTIVM CENTIES QVINQVAGIES, CVIVS
 HONORE CONTENTVS FVIT. Postea mihi
 visum est pretium curæ, ipsum SC. quarere. In-
 veni tam copiosum & effusum, ut ille superbissimus
 titulus, modicus atque etiam demissus videretur.
 Conferant se, non dico illi veteres, Africani, Achai-
 ci, Numantini, sed hi proximi, Marii, Syllæ,
 Pompeji; (nolo progredi longius;) infra Pallantis
 laudes jacebunt. Urbanos, qui illa censuerunt,
 putem, an miseros? Dicerem urbanos, si sena-
 tum deceret urbanitas. Miseros ergo? sed nemo
 tam miser est, ut ad illa cogatur. Ambitio ergo, &
 procedendi libido? Sed quis adeo demens, ut aut
 per suam aut per publicum dedecus procedere vel-
 let in eâ civitate, in qua hic esset usus potentissi-
 mæ dignitatis, ut primus in senatu laudare Pallan-
 tem posset? Omitto, quod Pallanti servo præ-
 toria ornamenta offeruntur, quippe offeruntur a
 servis: mitto, quod censent, non exhortandum
 modo, verum etiam compellendum ad usum au-
 reorum annulorum. Erat enim contra majestatem
 senatus, si ferreis prætorius uteretur. Levia hæc
 & transeunda; illa memoranda, quod **NOMINE
 PALLANTIS SENATVS**, nec expiata postea cu-
 ria est: **PALLANTIS NOMINE SENATVS
 GRATIAS AGIT CAESARI; QVOD ET IPSE
 CVM SVMMO HONORE MENTIONEM E-
 IVS PROSEQVTVS ESSET, ET SENATVI
 FACVLTATEM FECISSET TESTANDI ER-
 GA EVM BENEVOLENTIAM SVAM.** Quid

enim senatui pulcrius, quam ut erga Pallantem fatis gratus videretur? Additur, VT PALLAS, cui se omnes pro virili parte obligatos fatentur, SINGVLARIS FIDEI, SINGVLARIS INDVSTRIÆ FRVCTVM MERITISSIMO FERAT. Prolatos imperii fines, redditos exercitus reipublicæ credas. Adstruitur his, QVVM SENATVI POPVLOQVE ROMANO LIBERALITATIS GRATIOR REPRAESENTARI NVLLA MATERIA POSSET, QVAM SI ABSTINENTISSIMI FIDELISSIMIQVE CVSTODIS PRINCIPALIVM OPVM FACVLTATES ADIVVARE CONTIGISSET. Hoc tunc votum senatus; hoc præcipuum gaudium populi; hæc liberalitatis materia gratissima, si Pallantis facultates adjuvare publicarum opum egestione contingeret. Jam quæ sequuntur, VOLVISSE QVIDEM SENATVM CENSERE, DANDVM EX AERARIO SESTERTIVM CENTIES QVINQVAGIES, ET QVANTO AB EIVSMODI CVPIDITATIBVS REMOTIOR EIVS ANIMVS ESSET, TANTO IMPENSIVS PETERE A PVBLICO PARENTE, VT EVM COMPELLERET AD CEDENDVM SENATVI. Id vero deerat, ut cum Pallante auctoritate publica ageretur; Pallas rogaretur, ut senatui cederet: ut illi superbissimæ abstinentiæ Cæsar ipse patronus advocaretur, ne sestertium centies quinquagies sperneret. Sprevit quod solum potuit, tantis opibus publice oblati: arrogantius fecit, quam si accepisset. Senatus tamen
id

id quoque, similis querenti, laudibus tulit, his quidem verbis: SED QUVM PRINCEPS OPTIMVS, PARENSQVE PVBLICVS, ROGATVS A PALLANTE, EAM PARTEM SENTENTIAE, QVAE PERTINEBAT AD DANDVM EI EX AERARIO CENTIES QVINQVAGIES SESTERTIVM, REMITTI VOLVISSET; TESTARI SENATVM, ET SE LIBENTER AC MERITO HANC SVMMAM INTER RELIQVOS HONORES, OB FIDEM DILIGENTIAMQVE PALLANTIS, DECERNERE COEPISSE; VOLVNTATI TAMEN PRINCIPIS SVI, CVI IN NVLLA RE FAS PVTARET REPVGNARE, IN HAC QVOQVE RE OBSEQVI. Imaginare Pallantem velut intercedentem senatusconsulto, moderantemque honores suos, & sestertium centies quinquagies, ut nimium, recusantem, quum praetoria ornamenta, tamquam minus, recepisset. Imaginare Caesarem, liberti precibus, vel potius imperio, coram senatu obtemperantem. Imperat enim libertus patrono, quem in senatu rogat. Imaginare senatum, usquequaque testantem, merito libenterque se hanc summam, inter reliquos honores, Pallanti coepisse decernere; & perseveraturum fuisse se, nisi obsequeretur principis voluntati, cui non esset fas in ulla re repugnare. Ita, ne sestertium centies quinquagies Pallas ex aerario referret, verecundia ipsius, obsequio senatus opus fuit; in hoc praecipue non obsequunturi, si in ulla se putasset fas esse non obsequi. Finem existimas?

Mane dum, & majora accipe. VTIQUE, QUVM SIT VTILE, PRINCIPIS BENIGNITATEM PROMTISSIMAM AD LAVDEM PRAEMIAQVE MERENTIVM ILLUSTRARI VBIQVE, ET MAXIME IIS LOCIS, QUIBUS INCITARI AD IMITATIONEM PRAEPOSITI RERVM EIVS CVRAE POSSENT, ET PALLANTIS SPECTATISSIMA FIDES, ATQVE INNOCENTIA EXEMPLO PROVOCARE STVDIVM TAM HONESTAE AEMVLATIONIS POSSET, EA QVAE IIII. CALEND. FEBRVARII, QVAE PROXIME FVISSENT, IN AMPLISSIMO ORDINE OPTIMVS PRINCEPS RECITASSET, SENATVSQVE CONSVLTA DE HIS REBVS FACTA IN AES INCIDERENTVR, IDQVE AES FIGERETVR AD STATVAM LORICATAM DIVI IVLII. Parum visum tantorum dedecorum esse curiam testem: delectus est celeberrimus locus, in quo legenda praesentibus, legenda futuris proderentur. Placuit ære signari omnes honores fastidiosissimi mancipii: quosque repudiasset, quosque, quantum ad decernentes pertinet, gessisset. Ineisa & insculpta sunt publicis æternisque monumentis prætoria; sic, quasi fœdera antiqua; sic, quasi sacrae leges. Tanta principis, tanta senatus, tanta Pallantis ipsius, quid dicam, nescio; ut vellent in oculis omnium figi Pallas insolentiam suam, patientiam Cæsar, humilitatem senatus. Nec puduit rationem turpitudini obtinere: egregiam quidem pulcramque rationem, ut

ex-

exemplo Pallantis præmiorum ad studium æmulationis ceteri provocarentur. Ea honorum vilitas erat, illorum etiam, quos Pallas non dedignabatur. Inveniebantur tamen honesto loco nati, qui peterent cuperentque, quod dari liberto, promitti servis videbant. Quam juvat, quod in tempora illa non incidi, quorum sic me, tamquam illis vixerim, pudet! Non dubito, similiter adfici te. Scio, quam sit tibi vivus & ingenuus animus: ideoque facilius est, ut me (quamquam indignationem quibusdam in locis fortasse ultra epistolæ modum extulerim) parum doluisse, quam nimis credas. Vale.

VII.

C. PLINIUS TACITO SVO S.

A Tacito rogatus, ut librum suum tamquam magister corrigeret, ita promittit, quod is petierat, ut hyperbaton titulum deprecetur.

Neque ut magistro magister, neque ut discipulo discipulus, (sic enim scribis,) sed ut discipulo magister, (nam tu magister, ego contra: atque ideo tu in scholam revocas, ego adhuc Saturnalia extendo,) librum misisti. Non potui longius hyperbaton facere, atque hoc ipso probare, eum me esse, qui non modo magister tuus, sed ne discipulus quidem debeam dici. Sumam tamen personam magistri; exseramque in librum tuum

jus, quod dedisti; eo liberius, quo nihil ex meis interim missurus sum tibi, in quo te ulciscaris. Vale.

VIII.

C. PLINIUS ROMANO SVO S.

Clitumni fontis & fluvii naturam mirabilem perscribit.

Vidistine aliquando Clitumnum fontem? Si nondum, (& puto nondum; alioqui narraffes mihi,) vide; quem ego (pænitet tarditatis) proxime vidi. Modicus collis adfurgit, antiqua cupressu nemorosus & opacüs. Hunc subter fons exit, & exprimitur pluribus venis, sed imparibus; eluctatusque facit gurgitem, qui lato gremio patescit purus & vitreus, ut numerare jactas sripes & relucentes calculos possis. Inde non loci devexitate, sed ipsa sui copia & quasi pondere, impellitur. Fons ad hæc, & jam amplissimum flumen atque etiam navium patiens; quas, obvias quoque & contrario nisu in diversa tendentes, transmltit & perfert: adeo validus, ut illa, qua properat ipse, quamquam per solum planum, remis non adjuvetur: idem agerrime remis contisque superetur adversus. Jucundum utrumque per jocum ludumque fluitantibus, ut flexerint cursum, laborem otio, otium labore variare. Ripæ fraxino multa, multa populo vestiuntur: quas perspicuus amnis, velut mersas, viridi imagini adnumerat.

Ri-

Rigor aquæ certaverit nivibus; nec color cedit. Adjacet templum, priscum & religiosum. Stat Clitumnus ipse, amictus ornatusque prætexta. Præfens numen, atque etiam fatidicum, indicant sortes. Sparsa sunt circa sacella complura, totidemque dei simulacra: sua cuique veneratio, suum nomen; quibusdam vero etiam fontes. Nam præter illum, quasi parentem ceterorum, sunt minores capite discreti; sed flumini miscentur, quod ponte transmittitur. Is terminus sacri profanique. In superiore parte navigare tantum, infra etiam natare concessum. Balineum Hispellates, quibus illum locum divus Augustus dono dedit, publice præbent; & hospitium. Nec desunt villæ, quæ sequuntæ fluminis amœnitatem, margini insistant. In summa, nihil erit, ex quo non capias voluptatem. Nam studebis quoque, & leges multa multorum omnibus columnis, omnibus parietibus inscripta, quibus fons ille deusque celebratur. Plura laudabis, nonnulla ridebis: quamquam tu vero, quæ tua humanitas, nulla ridebis. Vale.

IX.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

Queritur, quod propter negotia non possit studiis operam dare.

Olim non librum in manus, non stilum sumsi. Olim nescio, quid sit otium, quid quies, quid denique illud iners quidem, jucundum tamen, nihil

hil agere, nihil esse: adeo multa me negotia amicorum nec fecedere nec studere patiuntur. Nulla enim studia tanti sunt, ut amicitiae officium deferatur: quod religiosissime custodiendum studia ipsa praecipiant. Vale.

X.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO
SVO S.

Abortum uxorem fecisse, proSOCERO cum spe fecunditatis significat, tristi quamquam experimento probata.

Quo magis cupis ex nobis pronepotes videre, hoc tristior audies, neptem tuam abortum fecisse, dum se praegnantem esse puellariter nescit; ac per hoc quaedam, custodienda praegnantibus, omittit, facit omittenda. Quem errorem magnis detrimentis expiavit, in summum periculum adducta. Igitur, ut necesse est, graviter accipias, senectutem tuam quasi paratis posteris destitutam; sic debes agere diis gratias, quod ita tibi in praesentia pronepotes negaverint, ut servarint neptem, illos reddituri, quorum nobis spem certiore hanc ipsa, quamquam parum prospere explorata, fecunditas facit. Iisdem nunc ego te, quibus ipsum me, hortor, moneo, confirmo. Neque enim ardentius tu pronepotes, quam ego liberos cupio: quibus videor a meo tuoque latere primum ad ho-

nones iter, & audita latius nomina, & non subitas
 imagines relicturus. Nascantur modo, & hunc
 nostrum dolorem gaudio mutant. Vale.

XI.

C. PLINIUS HISPULLAE SVAE S.

*Hispulla, soceri sorori, eadem narrat, quæ patri illius,
 profocero suo, epistola præcedente.*

Quum adfectum tuum erga fratris filiam cogito,
 etiam materna indulgentia molliorem; in-
 telligo prius tibi, quod est posterius, nuntiandum,
 ut præsumta lætitia sollicitudini locum non relin-
 quat: quamquam vereor, ne post gratulationem
 quoque in metum redeas; atque ita gaudeas peri-
 culo liberatam, ut simul, quod periclitata sit, per-
 horrescas. Jam hilaris, jam sibi, jam mihi reddi-
 ta, incipit refici, transmissumque discrimen con-
 valescendo remetiri. Fuit alioqui in summo disci-
 mine (impune dixisse liceat) fuit nulla sua culpa,
 ætatis aliqua. Inde abortus, & ignorati uteri tri-
 ste experimentum. Proinde, etsi non contigit tibi
 desiderium fratris amissi aut nepote ejus aut nepte
 solari; memento tamen, dilatum magis istud,
 quam negatum, quum salva sit, ex qua sperari
 potest. Simul excusa patri tuo casum, cui para-
 tior apud feminas venia est. Vale.

XII.

XII.

C. PLINIUS MINVTIANO SVO S.

Unum diem excusat Minutiano, Capitonem auditurus, ejus laudem prædicat.

Hunc solum diem excusô. Recitaturus est Titinius Capito: quem ego audire, nescio magis debeam, an cupiam. Vir est optimus, & inter præcipua seculi ornamenta numerandus: colit studia, studiosos amat, fovet, provehit, multorumque, qui aliqua componunt, portus, sinus, præmium, omnium exemplum: ipsarum denique litterarum jam senescentium reductor ac reformator. Domum suam recitantibus præbet: auditoria non apud se tantum, benignitate mira frequenter: mihi certe, si modo in urbe est, defuit nunquam. Porro, tanto turpius gratiam non referre, quanto honestior causâ referendæ. An, si litibus tererer, obstrictum esse me crederem obeunti ad vadimonia mea: nunc, quia mihi omne negotium, omnis in studiis cura, minus obligor tanta sedulitate celebranti, in quo obligari ego, ne dicam solo, certe maxime possum? Quodsi illi nullam diem, nulla quasi mutua officia deberem: sollicitarer tamen vel ingenio hominis pulcherrimo & maximo, & in summa severitate dulcissimo, vel honestate materis. Scribit exitus illustrium virorum, in iis quorundam mihi carissimorum. Videor ergo fungi pio munere, quorumque exsequias

celebrare non licuit, horum quasi funebribus laudationibus, feris quidem, sed tanto magis veris, interesse. Vale.

XIII.

C. PLINIUS GENIALI SVO S.

Genialem felicem prædicat, quod docto patre utatur, & quo institui & exemplum capere possit.

Probo, quod libellos meos cum patre legisti. Pertinet ad profectum tuum, a disertissimo viro discere, quid laudandum, quid reprehendum: simul ita institui, ut verum dicere adluescas. Vides quem sequi, cujus debëas implere vestigia. O te beatum! cui contigit vivum, atque idem optimum & conjunctissimum exemplar: qui denique eum potissimum imitandum habes, cui natura esse te simillimum voluit. Vale.

XIV.

C. PLINIUS ARISTONI SVO S.

Aristoni jurisconsulto questionem senatoriam, quamquam peracta re, explicandam proponit.

Quam sis peritissimus & privati juris & publici, cujus pars senatorium est, cupio ex te potissimum audire, erraverim in senatu proxime, necne: non ut in præteritum, (serum enim,) verum

ut in futurum, si quid simile inciderit, erudiar. Dices: Cur quæris, quod nosse debebas? Priorum temporum servitus, ut aliarum optimarum artium, sic etiam juris senatorii oblivionem quamdam & ignorationem induxit. Quotus enim quisque tam patiens, ut velit discere, quod in usu non sit habiturus? Adde, quod difficile est tenere, quæ acceperis, nisi exerceas. Itaque reducta libertas rudes nos & imperitos deprehendit: cujus dulcedine accensî cogimur quædam facere ante, quam nosse. Erat autem antiquitus institutum, ut a majoribus natu, non auribus modo, verum etiam oculis disceremus, quæ facienda; mox ipsi, ac per vices quasdam, tradenda minoribus haberemus. Inde adolescentuli statim castrensibus stipendiis imbuebantur, ut imperare parendo, duces agere, dum sequuntur, adsuescerent: inde honores petitori adstabant curiæ foribus, & concilii publici spectatores ante, quam consortes, erant. Suus cuique parens pro magistro, aut cui parens non erat, maximus quisque & vetustissimus pro parente. Quæ potestas referentibus, quod censentibus jus, quæ vis magistratibus, quæ ceteris libertas; ubi cedendum, ubi resistendum; quod silentii tempus, quis dicendi modus, quæ distinctio pugnantium sententiarum, quæ executio prioribus aliquid addentium, omnem denique senatorium morem, quod fidelissimum præcipiendi genus, exemplis docebantur. At nos juvenes fuimus quidem in castris; sed quum suspecta virtus, in-

inertia in pretio, quum ducibus auctoritas nulla,
 nullis militibus verecundia, nusquam imperium,
 nusquam obsequium, omnia soluta, turbata, at-
 que etiam in contrarium versa, postremo obli-
 scenda magis, quam tenenda. Iidem prospeximus
 curiam; sed curiam trepidam & elinguem: quum
 dicere, quod velles, periculosum; quod nolles, mi-
 seram esset. Quid tunc disci potuit; quid didi-
 cisse iuvat, quum senatus aut ad otium summum,
 aut ad summum nefas vocaretur? & modo ludi-
 brio, modo dolori retentus, numquam seria, tristia
 saepe censeret? Eadem mala iam senatores, iam
 participes malorum, multos per annos vidimus,
 tulimusque: quibus ingenia nostra in posterum
 quoque hebetata, fracta, contusa sunt. Breve
 tempus (nam tanto brevius omne, quanto felicius
 tempus) quo libet scire, quid simus; libet exer-
 cere, quod sumus. Quo iustius peto; primum
 ut errori (si quis est error) tribuas veniam, deinde
 medearis scientia tua, cui semper fuit curæ, sic
 jura publica, ut privata; sic antiqua, ut recentia;
 sic rara, ut assidua, tractare. Atque ego arbitror,
 illis etiam, quibus plurimarum rerum agitatio fre-
 quens nihil esse ignotum patiebatur, genus qua-
 sitionis, quod adfero ad te, aut non satis tritum, aut
 etiam inexpertum fuisse. Hoc & ego excusator, si
 forte sum lapsus, & tu dignior laude, si potes id
 quoque docere, quod in obscuro est, an didiceris.
 Referebatur de libertis Afranii Dextri consulis, in-
 certum sua an suorum manu, scelere an obsequio,
 per-

perempti. Hos alius, (Quis? Ego; sed nihil refert;) post quaestionem supplicio liberandos, alius in insulam relegandos, alius morte puniendos arbitrabatur. Quarum sententiarum tanta diversitas erat, ut non possent esse, nisi singulae. Quid enim commune habet, occidere & relegare? Non hercule magis, quam relegare & absolvere: quamquam propior aliquanto est sententiae relegantis, quae absolverit, quam quae occiderit. Utraque enim ex illis vitam relinquit, haec adimit: quum interim & qui morte puniebant, & qui relegabant, una sedebant, & temporaria simulatione concordiae discordiam differebant. Ego postulabam, ut tribus sententiis constaret suus numerus, nec se brevibus induciis duae jungerent. Exigebam ergo, ut, qui capitali supplicio adficiendos putabant, discederent a relegante, nec interim contra absolventes mox dissensuri congregarentur, quia parvulum referret, an idem displiceret, quibus non idem placuisset. Illud etiam mihi permirum videbatur, eum quidem, qui libertos relegandos, servos supplicio adficiendos censuisset, coactum esse dividere sententiam: hunc autem, qui libertos morte multaret, cum relegante numerari. Nam si oportuisset dividi sententiam unius, quia res duas comprehendebat, non reperiebam, quemadmodum posset jungi sententia duorum tam diversa censentium. Atque adeo permitte mihi, sic apud te, tamquam ibi; sic peracta re, tamquam adhuc integra, rationem iudicii mei reddere: quae
que

que tunc carptim, multis obstrepentibus, dixi, per otium jungere. Fingamus, tres omnino iudices in hanc causam datos esse: horum uni placuisse, perire libertos; alteri, relegari; tertio, absolvi: utrumne sententiæ duæ, collatis viribus, novissimam periment, an separatim unaquæque tantumdem, quantum altera, valebit? nec magis poterit cum secunda prima connecti, quam secunda cum tertia? Igitur in senatu quoque numerari, tamquam contrariæ, debent, quæ tamquam diversæ dicuntur. Quodsi unus atque idem & perdendos censeret & relegandos, num ex sententia unius & perire possent & relegari? num denique omnino una sententia putaretur, quæ tam diversa jungeret? Quemadmodum igitur, quum alter puniendos, alter censeat relegandos, videri potest una sententia, quæ dicitur a duobus: quæ non videretur una, si ab uno diceretur? Quid? lex non aperte docet, dirimi debere sententias occidentis & relegantis, quum ita discessionem fieri jubet: QVI HAEC SENTITIS, IN HANC PARTEM; QVI ALIA OMNIA, IN ILLAM PARTEM ITE, QVA SENTITIS? Examina singula verba & expende, QVI HAEC CENSETIS, hoc est, qui relegandos putatis: IN HANC PARTEM, id est, in eam, in qua sedet, qui censuit relegandos. Ex quo manifestum est, non posse in eadem parte remanere eos, qui interficiendos arbitrantur. QVI ALIA OMNIA; animadvertis, ut non contenta lex dicere ALIA, addiderit OMNIA. Num ergo

go dubium est, alia omnia sentire eos, qui occidunt, quam qui relegant? IN ILLAM PARTEM ITE, QVA SENTITIS; nonne videtur ipsa lex eos, qui dissentiunt, in contrariam partem vocare, cogere, impellere? non consul etiam, ubi quisque remanere, quo transgredi debeat, non tantum sollemnibus verbis, sed manu gestuque demonstrat? At enim futurum est, ut, si dividantur sententiæ interficientis & relegantis, prævaleat illa, quæ absolvit. Quid istud ad censentes? quos certe non decet omnibus artibus, omni ratione pugnare, ne fiat, quod est mitius: oportet tamen eos, qui (morte) puniunt, & qui relegant, absolventibus primum, mox inter se comparari; scilicet ut in spectaculis quibusdam fors aliquem seponit ac servat, qui cum victore contendat: sic in senatu sunt aliqua prima, sunt secunda certamine: & ex duabus sententiis eam, quæ superior exierit, tertia expectat. Quid? quod, prima sententia comprobata, ceteræ perimuntur. Qua ergo ratione potest esse [non] unus atque idem locus sententiarum, quarum nullus est postea? Planius repetam. Nisi, dicente sententiam eo, qui relegat, illi, qui puniunt capite, initio statim in alia discedunt, frustra postea dissentient ab eo, cui paullo ante consenserint. Sed quid ego similis docenti, quum discere velim, an sententias dividi, an iri in singulas, oportuerit? Obtinui quidem, quod postulabam; nihilominus tamen quæro, an postulare debuerim, an abstinere, quemadmodum abstinuit is, qui ulti-

num supplicium fumerum esse censebat. Nescio, an jure, certe æquitate postulationis meæ victus, omiſſa ſententia ſua, acceſſit releganti: veritus ſcilicet, ne, ſi dividerentur ſententiæ, (quod alioqui fore videbatur,) ea, quæ abſolvendos eſſe censebat, numero prævaleret. Etenim longe plures in hac una, quam in duabus ſingulis, erant. Tum illi quoque, qui auctoritate ejus trahebantur, tranſeunte illo, deſtituti, reliquerunt ſententiam ab ipſo auctore deſertam, ſequutique ſunt quaſi tranſugam, quem ducem ſequebantur. Sic ex tribus ſententiis duæ factæ; tenuitque ex duabus altera, tertia expulſa, quæ quum ambas ſuperare non poſſet, elegit, ab utra vinceretur. Vale.

XV.

C. PLINIVS IVNIORI SVO S.

Excusat se, quod multa volumina legenda miſſer, quoniam propter graciles vindemias illi vacare intellexerat.

Oneravi te tot pariter miſſis voluminibus. Sed oneravi, primum, quia exegeras; deinde, quia ſcripſeras tam graciles iſtic vindemias eſſe, ut plane ſcirem tibi vacaturum (quod vulgo dicitur) librum legere. Eadem ex meis agellis nuntiantur. Igitur mihi quoque licebit ſcribere, quæ legas, ſit modo, unde chartæ emi poſſint: quæ ſi ſcabræ bibulæve ſint, aut non ſcribendum, aut neceſſario, quidquid ſcripſerimus boni malive, delebimus. Vale.

Plinii Epistol.

N

XVI.

XVI.

C. PLINIUS PATERNO SVO S.

De morbis & morte servorum queritur, additis solatiis, quibus se quomodocumque sustentet.

Confecerunt me infirmitates meorum, mortes etiam, & quidem juvenum. Solatia duo, nequaquam paria tanto dolori, solatia tamen: unum facilitas manumittendi; (videor enim non omnino immaturos perdidisse, quos jam liberos perdidit;) alterum, quum permitto servis quoque quasi testamenta facere, eaque, ut legitima, custodio. Mandant rogantque, quod visum: pareo ocius. Suis dividunt, donant; relinquunt duntaxat intra domum. Nam servis respublica quaedam & quasi civitas domus est. Sed quamquam his solatiis adquiescam, debilitor & frangor eadem illa humanitate, quæ me, ut hoc ipsum permitterem, induxit. Non ideo tamen velim durior fieri; nec ignoro, alios hujusmodi casus nihil amplius vocare, quam damnum; eoque sibi magnos homines & sapientes videri. Qui an magni sapientesque sint, nescio; homines non sunt. Hominis est enim adfici dolore, sentire; resistere tamen, & solatia admittere, non solatiis non egere. Verum de his plura fortasse, quam debui, sed pauciora, quam volui. Est enim quaedam etiam dolendi voluptas; præsertim si in amici sinu desleas, apud quem lacrymis tuis vel laus sit parata, vel venia. Vale.

XVII.

XVII.

C. PLINIVS MACRINO SVO S.

*Exundationem Tiberis & Anienis narrat, rogans
ut sibi nuntietur, si quid simile in Transpadana
accidisset.*

Num istic quoque immite & turbidum cœlum?
Hic assiduæ tempestates, & crebra diluvia,
Tiberis alveum excessit, & demissioribus ripis alte
superfunditur. Quamquam fossa, quam providen-
tissimus imperator fecit, exhaustus, premit valles,
innatat campis; quaque planum solum, pro solo
cernitur. Inde, quæ solet flumina accipere, & per-
mista devehere, velut obvius retro cogit; atque ita
alienis aquis operit agros, quos ipse non tangit.
Anio, delicatissimus annium, ideoque adjacenti-
bus villis velut invitatus retentusque, magna ex
parte nemora, quibus inumbratur, & fregit & ra-
puit. Subruit montes, & decidentium mole plu-
ribus locis clausus, dum amissum iter quarit, im-
pulsit tecta, ac se super ruinas evexit atque extulit.
Viderunt hi, quos excelsioribus terris illa tempe-
stas non deprehendit, alibi divitum apparatus, &
gravem supellectilem, alibi instrumenta ruris: ibi
boves, aratra, rectores; hic soluta & libera ar-
menta; atque inter hæc arborum truncos, aut vil-
larum trabes atque culmina, varie lateque fluitan-
tia. Ac ne illa quidem loca malo vacaverunt, ad
quæ non ascendit amnis. Nam pro amne imber

assiduus, & dejecti nubibus turbines: prorupta opera, quibus pretiosa rura cinguntur: quassata atque etiam decussa monumenta. Multi ejusmodi calibus debilitati, obruti, obtriti, & aucta luctibus damna. Ne quid simile istic, pro mensura periculi, vereor: teque rogo, si nihil tale est, quam maturissime sollicitudini meae consulas: sed &, si tale, id quoque nunties. Nam parvulum differt, patiaris adversa, an exspectes: nisi quod tamen est dolendi modus, non est timendi. Doleas enim, quantum scias accidisse; timeas, quantum possit accidere. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS RVFINO SVO S.

Domitium Tullum laudat, qui moribus cetera non probatissimis, testamentum fecerat honestissimum, posthabitis captatoribus, & scriptis unice, quos pietas jubebat.

Falsum est nimirum, quod creditur vulgo, testamenta hominum speculum esse morum: quum Domitius Tullus longe melior apparuerit morte, quam vita. Nam, quum se captandum praeberet, reliquit filiam heredem, quae illi cum fratre communis, quia genitam fratre adoptaverat. Prosequutus est nepotes plurimis jucundissimisque legatis; prosequutus etiam pronepotem. In summa, omnia pietate plenissima; ac tanto magis, quoniam
niam

niam inexpectata sunt. Ergo varii tota civitate sermones: alii fictum, ingratum, inmemorem loquuntur, seque ipsos, dum insectantur illum, turpissimis confessionibus produnt, qui de illo, uti de patre, avo, proavo, quasi orbi, querantur: alii contra hoc ipsum laudibus ferunt, quod sit frustratus improbas spes hominum: quos sic decipere, pro moribus temporum, prudentia est. Addunt etiam, non fuisse ei liberum, alio testamento mori: neque enim reliquisse opes filiaë, sed reddidisse, quibus auctus per filiam fuerat. Nam Curtilius Mancía, perosus generum suum Domitium Lucarum, (frater est Tulli,) sub ea conditione filiam ejus, neptem suam, instituerat heredem, si esset manu patris emissa. Emiserat pater, adoptaverat patruus: atque ita circumscripto testamento, consors frater in patris potestatem, emancipatam filiam adoptionis fraude revocaverat, & quidem cum opibus amplissimis. Fuit alioqui fratribus illis quasi fato datum, ut divites fierent invivissimis, a quibus facti sunt. Quin etiam Domitius Afer, qui illos in nomen adsumsit, reliquit testamentum ante octo & decem annos nuncupatum; adeoque postea improbatum sibi, ut patris eorum bona proscribenda curaverit. Mira illius asperitas, mira felicitas horum: illius asperitas, qui numero civium excidit, quem socium etiam in liberis habuit; felicitas horum, quibus successit in locum patris, qui patrem abstulerat. Sed hæc quoque hereditas Afri, ut reliqua cum fratre quaërita, transmittenda erant filiaë

fratris : a quo Tullus ex asse heres institutus, præ-
 latusque filia fuerat, ut reconciliaretur. Quo lau-
 dabilius testamentum est, quod pietas, fides, pu-
 dor scripsit: in quo denique omnibus adfinitati-
 bus, pro cuiusque officio, gratia relata est, relata
 & uxori. Accepit amœnissimas villas, accepit
 magnam pecuniam uxor optima & patientissima:
 ac tanto melius de viro merita, quanto magis est
 reprehensa, quod nupsit. Nam mulier natalibus
 clara, moribus proba, ætate declivis, diu vidua,
 mater olim, parum decore sequuta matrimonium
 videbatur divitis senis, ita perdit morbo, ut esse
 tædio posset uxori, quam juvenis sanusque duxisset.
 Quippe omnibus membris extortus & fractus
 tantas opes solis oculis obibat: ac ne in lectulo qui-
 dem, nisi ab aliis, movebatur. Quin etiam (scœ-
 dum miserandumque dictu) dentes levandos fri-
 candosque præbebat. Auditum est frequenter ab
 ipso, quum quereretur de contumeliis debilitatis
 suæ, se digitos servorum suorum quotidie lingere.
 Vivebat tamen, & vivere volebat, sustentante ma-
 xime uxore; quæ culpam inchoati matrimonii in
 gloriam perseverantia verterat. Habes omnes fa-
 bulas urbis. Jam sunt venales tabulæ Tulli: ex-
 spectatur auctio. Fuit enim tam copiosus, ut am-
 plissimos hortos eodem, quo emerat, die instruxerit
 plurimis & antiquissimis statuis. Tantum illi
 pulcerrimorum operum in horreis, quæ negligebantur.
 Invicem tu, si quid istic epistola dignum,

ne gravare scribere. Nam quum aures hominum novitate latentur, tum ad rationem vitæ exemplis erudimur. Vale.

XIX.

C. PLINIUS MAXIMO SVO S.

Infirmirate & moribus suorum turbatus solatium in litteris quarit, & librum emendandum mittit.

Et gaudium mihi et solatium in litteris; nihilque tam latum, quod his latius; nihil tam triste, quod non per has sit minus triste. Itaque & infirmitate uxoris, & meorum periculo, quorundam vero etiam morte, turbatus, ad unicum doloris levamentum studia confugio; quæ præstant, ut adversa magis intelligam, sed patientius feram. Est autem mihi moris, quod sum daturus in manus hominum, ante amicorum judicio examinare, in primis tuo. Proinde, si quando, nunc intende libro, quem cum hac epistola accipies: quia vereor, ne ipse, ut tristis, parum intenderim. Imperare enim dolori, ut scriberem, potui; ut vacuo animo lætoque, non potui. Porro, ut ex studiis gaudium, sic studia hilaritate proveniunt. Vale.

XX.

C. PLINIUS GALLO SVO S.

Miranda lacus Vadimonis denarrat.

Ad quæ noscenda iter ingredi, transmittere mare solemus, ea sub oculis posita negligimus: seu quia ita natura comparatum, ut proximorum incuriosi, longinqua sectemur; seu quod omnium rerum cupido languescit, quum facilis occasio est; seu quod differimus, tamquam saepe visuri, quod datur videre, quoties velis cernere. Quacumque de causa, permulta in urbe nostra, juxtaque urbem, non oculis modo, sed ne auribus quidem novimus: quæ si tulisset Achaja, Aegyptus, Asia, aliave qualibet miraculorum ferax commendatrixque terra; audita, perfecta, lustrataque haberemus. Ipse certe nuper, quod nec audieram ante, nec videram, audivi pariter & vidi. Exegerat profocer meus, ut Amerina prædia suâ inspicerem. Hæc perambulantî mihi ostenditur subjacens lacus, nomine Vadimonis; simul quædam incredibilia narrantur. Pervenî ad ipsum. Lacus est in similitudinem jacentis rotæ circumscriptus, & undique æqualis; nullus sinus, obliquitas nulla, omnia dimensa, paria, & quasi artificis manu cavata & excisa. Color cæruleo albidior, viridior pressior: sulphuris odor, saporque medicatus: vis, qua fracta solidantur: spatium modicum, quod tamen sentiat ventos, & fluctibus intumescat.

Nulla

Nulla in hoc navis, (sacer enim est) sed innascent
 insulæ herbida, omnes arundine & junco tecta,
 quæque alia fecundior palus, ipsaque illa extre-
 mitas lacus effert. Sua cuique figura, ut modus:
 cunctis margo derasus, quia frequenter vel litori
 vel sibi illisæ terunt terunturque. Par omnibus
 altitudo, par levitas: quippe in speciem carinæ
 humili radice descendunt. Hæc ab omni latere
 perspicitur: eadem aqua pariter suspensa & mersa.
 Interdum junctæ copulataque & continenti simi-
 les sunt: interdum discordantibus ventis digerun-
 tur: nonnumquam destituta, tranquillitate, singu-
 læ fluitant. Sæpe minores majoribus, velut cym-
 bulæ onerariis, adhaerescunt; sæpe inter se majores
 minoresque quasi cursum certamenque desumunt;
 rursus omnes in eundem locum appulsæ, qua ste-
 terunt, promovent terram, & modo hac, modo il-
 lac, lacum reddunt auferantque; ac tum deum,
 quum medium tenere, non contrahunt. Constat,
 pecora herbas sequuta, sic in insulas illas, ut in ex-
 tremam ripam, procedere solere, nec prius intel-
 ligere mobile solum, quam litore abrepta, quasi
 illata & imposita, circumfusum undique lacum pa-
 vent; mox quo tulerit ventus egressa, non magis
 se descendisse sentire, quam senserint ascendisse.
 Idem lacus in flumen egeritur; quod ubi se paul-
 lister oculis dedit, specu mergitur, alteque condi-
 tum meat: ac, si quid, ante quam subduceretur,
 accepit, servat & profert. Hæc tibi scripsi, quia
 nec minus ignota quam mihi, nec minus grata

credebam. Nam te quoque, ut me, nihil æque ac naturæ opera delectant. Vale.

XXI.

C. PLINIUS ARRIANO SVO S.

*Graviora se studia distinguere lufibus, exemplo recitari
poëmatum libri ostendis.*

Ut in vita, sic in studiis pulcherrimum & humanissimum existimo, severitatem comitatemque miscere, ne illa in tristitiam, hæc in petulantiam procedat. Qua ratione ductus, graviora opera lufibus jocisque distinguo. Ad hos proferendos & tempus & locum opportunissimum elegi; utque jam nunc adfuescerent & ab otiosis & in triclinio audiri, Julio mense, quo maxime lites interquiescunt, positis ante lectos cathedris, amicos collocaui. Forte accidit, ut eo die mane in advocacionem subitam rogarer: quod mihi causam præloquendi dedit. Sum enim deprecatus, ne quis ut irreverentem operis argueret, quod recitaturus, quamquam & amicis, & paucis, idem iterum amicis, foro & negotiis non abstinuissem. Addidi, hunc ordinem me et in scribendo sequi, ut necessitates voluptatibus, seria jucundis anteferrem, ac primum amicis, tum mihi scriberem. Liber fuit & opusculis varius & metris. Ita solemus, qui ingenio parum fidimus, satietatis periculum fugere. Recitavi biduo: hoc adsensus audientium exegit: &

& tamen ut alii transeunt quædam, imputantque, quod transeant; sic ego nihil prætereo, atque etiam non præterire me, testor. Lego enim omnia, ut omnia emendem. Quod contingere non potest electa recitantibus. At illud modestius, & fortasse reverentius? Sed hoc simplicius & amantius. Amat enim, qui se sic amari putat, ut tædium non pertimescat. Alioqui quid præstant sodales, si conveniunt voluptatis suæ causâ? Delicatus ac similis ignoto est, qui amici librum bonum mavult audire, quam facere. Non dubito, cupere te, pro cetera mei caritate, quam maturissime legere hunc adhuc musteum librum. Leges, sed retractatum; quæ causâ recitandi fuit; & tamen nonnulla jam ex eo nosti. Hæc vel emendata postea, vel (quod interdum longiore mōra solet) deteriora facta, quasi nova rursus, & rescripta, cognosces. Nam, plerisque mutatis, ea quoque mutata videntur, quæ manent. Vale.

XXII.

C. PLINIUS GEMINIO SVO S.

Exemplo nonnullius, quem reticet, illos reprehendit, qui dare veniam, nisi sibi, nesciunt.

Nostine hos, qui omnium libidinum servi sic aliorum vitiis irascuntur, quasi invident; & gravissime puniunt, quos maxime imitantur? quum eos etiam, qui non indigent clementia ul-

N 6

lius,

lius, nihil magis quam lenitas deceat. Atqui ego optimum & emendatissimum existimo, qui ceteris ita ignoscit, tamquam ipse quotidie peccet; ita peccatis abstinet, tamquam nemini ignoscat. Proinde hoc domi, hoc foris, hoc in omni vitæ genere teneamus, ut nobis implacabiles simus; exorabiles istis etiam, qui dare veniam, nisi sibi, nesciunt: mandemusque memoriæ, quod vir mitissimus, & ob hoc quoque maximus, Thrasea, crebro dicere solebat: QVI VITIA ODIT, HOMINES ODIT. Fortasse quæris, quo commotus hæc scribam? Quidam nuper. Sed melius coram; quamquam ne tunc quidem. Vereor enim, ne id, quod improbo, infectari, carpere, referre, huic, quod cum maxime præcipimus, repugnet. Quisquis ille, qualiscumque, sileatur; quem insignire, exempli non nihil; non insignire, humanitatis plurimum refert. Vale.

XXIII.

C. PLINIUS MARCELLINO SVO S.

Dolorem ex obitu Aviti, ædilitatis candidati, conceptum, cum laude ingenii morumque illius exponit.

Omnia mihi studia, omnes curas, omnia avocamenta exemit, excussit, eripuit dolor, quem ex morte Junii Aviti gravissimum cepi. Latum clavum in domo mea induerat; suffragio meo adjunctus in petendis honoribus fuerat; ad hoc, ita me

di.

diligebat, ita verebatur, ut me formatore morum, me quasi magistro uteretur. Rarum hoc adolescentibus nostris. Nam quotus quisque vel aetate alterius, vel auctoritati, ut minor, cedit? Statim sapiunt, statim sciunt omnia: neminem verentur, imitantur neminem, atque ipsi sibi exempla sunt. Sed non Avitus: cujus hæc præcipua prudentia, quod alios prudentiores arbitrabatur; hæc præcipua eruditio, quod discere volebat. Semper ille aut de studiis aliquid, aut de officiis vitæ consulebat: semper ita recedebat, ut melior factus: & erat factus vel eo, quod audierat, vel quod omnino quaesierat. Quod ille obsequium Serviano, exactissimo viro, præstitit! quem legatum tribunus ita & intellexit, & cepit, ut ex Germania in Pannoniani transeuntem, non ut commilito, sed ut comes adfectatorque sequeretur. Qua industria, qua modestia quaestor consulibus suis (& plures habuit) non minus jucundus & gratus, quam usus fuit! Quo discursu, qua vigilantia, hanc ipsam ædilitatem, cui præreptus est, petiit! Quod vel maxime dolorem meam exulcerat. Obversantur oculis casti labores, & infructuosa preces, & honor, quem meruit tantum. Redit animo ille latus clavus, in penetibus meis sumtus; redeunt illa prima, illa postrema suffragia mea, illi sermones, illa consultationes. Adfacior adolescentia ipsius, adfacior necessitudinum casu. Erat illi grandis nata parens; erat uxor, quam ante annum virginem acceperat; erat filia, quam paullo ante sustulerat.

Tot spes, tot gaudia dies unus in diversa convertit. Modo designatus ædilis, recens maritus, recens pater, intactum honorem, orbam matrem, viduam uxorem, filiam pupillam, (ignaram avi) ignaramque patris, reliquit. Accedit lacrymis meis, quod absens, & impendentis mali nescius, pariter ægrum, pariter decessisse cognovi, ne gravissimo dolori timore consuescerem. In tantis tormentis eram, quum scriberem hæc, scriberem sola. Neque enim nunc aliud aut cogitare aut loqui possum. Vale.

XXIV.

C. PLINIUS MAXIMO SVO S.

Maximum, ad Achajam ordinandam missum, admonet, ut antiquitatis reverentia humaniter civitates tractet.

Amor in te meus cogit, non ut præcipiam, (neque enim præceptore eges,) adnoneam tamen, ut, quæ scis, teneas & observes, aut scias melius. Cogita, te missum in provinciam Achajam, illam veram & meram Græciam, in qua primum humanitas, litteræ, etiam fruges, inventæ esse creduntur; missum ad ordinandum statum liberarum civitatum, id est *), ad homines maxime liberos, qui jus a natura datum, virtute, meritis, amicitia, fœdere denique, & religione tenuerunt. Reverere conditores deos, numina deorum. Reverere gloriam veterem, & hanc ipsam senectutem, quæ
in

*) ad homines maxime homines, ad liberos maxime liberos,

in homine venerabilis, in turribus sacra est. Sit apud te honor antiquitati, sit ingentibus factis, sit fabulis quoque: nihil ex cuiusquam dignitate, nihil ex libertate, nihil etiam ex iactatione decerpseris. Habe ante oculos, hanc esse terram, quæ nobis miserit iura, quæ leges non victa acceperit, sed petentibus dederit; Athenas esse, quas adeas; Lacedæmonem esse, quam regas: quibus reliquam umbram, & residuum libertatis nomen eripere, durum, ferum, barbarumque est. Vides a medicis, quamquam in adversa valetudine nihil servi ac liberi differant, mollius tamen liberos clementiusque tractari. Recordare, quid quæque civitas fuerit; non ut despicias, quod esse desierit. Absit superbia, asperitas; nec timueris contemptum. An contemnitur, qui imperium, qui fasces habet, nisi qui humilis, & sordidus, & qui se primus ipse contemnit? Male vim suam potestas aliorum contumeliis experitur; male terrore veneratio acquiritur: longeque valentior amor ad obtinendum quod velis, quam timor. Nam timor abit, si recedas; manet amor: ac sicut ille in odium, hic in reverentiam vertitur. Te vero etiam atque etiam (repetam enim) meminisse oportet officii tui titulum, ac tibi ipsi interpretari, quale quantumque sit ordinare statum liberarum civitatum. Nam quid ordinatione civilius? Quid libertate pretiosius? Porro quam turpe, si ordinatio eversione, libertas servitute mutetur? Accedit, quod tibi certamen est tecum: onerat te quæsturæ tuæ fama, quam ex Bithynia opti-

mam

mam revexisti: onerat testimonium principis: onerat tribunatus, pratura, atque hæc ipsa legatio, quasi præmium data. Quo magis nitendum est, ne in longinquam provinciam, quam suburbanam; ne inter servientes, quam liberos; ne forte, quam judicio missus; ne rudis & incognitus, quam exploratus probatusque, humanior, melior, peritior fuisse videaris; quum sit alioqui, ut sæpe audisti, sæpe legisti, multo deformius, amittere, quam non adlequi laudem. Hæc velim credas (quod initio dixi) scripsisse me admonentem, non præcipientem; quamquam præcipientem quoque. Quippe non vereor, in amore ne modum excesserim. Neque enim periculum est, ne sit nimium, quod esse maximum debet. Vale.

LIBER IX.

I.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

Maximum hortatur, ut libros, contra Plantam vivum compositos, festinet edere, ne post mortem ejus inchoasse videantur.

Sæpe te monui, ut libros, quos vel pro te, vel in Plantam, immo & pro te & in illum (ita enim materia cogebat) composuisti, quam maturissime
emitt-